

MOĞOLİSTAN

PAZAR BİLGİLERİ

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel M¼d¼rl¼đ¼

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI	3
2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ	8
3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER	11
4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER.....	17
5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER	21

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

A) Dış Ticaret Mevzuatı (İthalat Rejimi, İhracat Rejimi)

Moğolistan 1921-1989 yılları arasında sosyalizmle yönetilen ve dış ticareti tamamen SSCB'ye bağlı bir ülke idi. 1991 yılında demokrasiye geçiő dönemi ile birlikte serbest piyasa ekonomisine geçmiőtir. Coğrafik konum olarak Çin ve Rusya gibi dünyanın önde gelen pazarlarıyla çevirili olması nedeniyle dış ticaretinin büyük kısmını bu ülkeler ile yapmaktadır.

Moğolistan 29 Ocak 1997 tarihinde Dünya Ticaret rgt (DT)'ne ye olmuştur. DT'nn bir yesi olarak Moğolistan diğer ye devletlerle daha kolay ticaret yapma imkanına sahip olmuő ve gerekli bilgilere ücretsiz eriőtir, ikili ticaret sorunlarında çok taraflı mekanizmaların kullanımı ve DT'nün teknik yardımından yararlanma fırsatlarını elde etmiştir. DT ile ye olduktan sonra Moğolistan dış ticaret yasasını ve yasal çerçeveyi geliőtirmek için adım adım önlemler almıő, 30'dan fazla dış ticaret ve ilgili kanunlar güncellenmiőtir veya deėiőtirilmiőtir. Ayrıca iş dünyası, üreticiler ve ticaret yapanlar için daha uygun ortam oluőturarak ticaretin kolaylaőtırılması yönünde adımlar atmıőtir. Aynı zamanda transit geçiőler için uygun konumda olan Moğolistan, ticaretin kolaylaőtırılma konusunda DT nezdinde çaba sarf etmiştir. Bunun neticesinde Ticareti Kolaylaőtırma Anlaőtmasını, Kasım 2016'da imzalamıőtir.

Diğer taraftan, Moğolistan, DT'ye ye olduktan sonra 1997-2013 yılları arasında Avrupa Birliği, Vietnam, Küba, ABD gibi ülkelerle ikili ticaret ve yatırım anlaőtmaları imzalamıőtir.

Moğolistan bugüne kadar 43 ülke ile "Yatırımların Karőtıllık Teőtivi ve Korunması Anlaőtması" ve 26 ülkeyle de "ifte Vergilendirmeyi nleme Anlaőtması" imzalamıőtir. Ayrıca Moğolistan, "ok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı'nı Kuran Seul Szleőtmesi" ve "Yatırım Uyuőtmazlıklarının zm Hakkında Washington Szleőtmesi" yesidir.

Moğolistan'ın yürürlükte bulunan iki serbest ticaret anlaőtması (STA) olup ilki Japonya ile 2015 yılında yapılan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Ekonomik Ortaklık Anlaőtması (EPA)'dır. İkinisi ise Moğolistan Parlamentosu tarafından 12 Aralık 2019 yılında onaylanan Asya-Pasifik Ticaret Anlaőtması (APTA- Çin, Güney Kore, Hindistan, Laos, Sri Lanka, Bangladeőt) olup 2009 yılından itibaren katılımına iliőtkin uzun bir müzakere ve i prosedürlerin ardından, Moğolistan, 29 Eylül 2020 tarihi itibariyle resmi olarak Anlaőtmanın yedinci yesi olmuştur. Bu anlaőtma, 1 Ocak 2021 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiőtir.

Ülkemiz ile Moğolistan arasında ise "Ticaret, Ekonomik ve Teknik İőtbirliėi Anlaőtması", "Gelir zerinden Alınan Vergilerde ifte Vergilendirmeyi nleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaőtması", "Yatırımların Karőtıllık Teőtivi ve Korunmasına İliőtkin Anlaőtma", "Gümrük Hizmetleri Alanında İőtbirliėi ve Karőtıllık Yardımlaőtma Anlaőtması" ve "Serbest Bölgeler Alanında İőtbirliėine İliőtkin Mutabakat Zaptı" bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Moğolistan, 2007 yılından beri Avrupa Birliği (AB)'nin GSP+ (genelleőtirilmiőt tercihler sistemi) lkeler grubunda yer almakta ve 7.200'den fazla ürün grubunda ürünlerini AB'ye gümrük vergisinden muaf olarak ihraç edebilmektedir. Ülkemiz de AB'ye benzer

şekilde Moğolistan'ı İthalat Rejimi kapsamında GSP ülkeleri içerisinde EAGÜ (en az gelişmiş ülkeler) grubunda değerlendirmektedir.

Moğolistan hükümet yapısında doğrudan ticaret bakanlığı bulunmamakta olup dış ticarete ilişkin hususlar, Dışişleri Bakanlığı Ekonomik İşbirliği Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

İthalat için ciddi sınırlamalar olmamakla birlikte ihracat için de devletin teşvikleri bulunmamaktadır.

Yasaklı ve Kısıtlanmış Mallar Listesi

İthalatı ve/veya ihracatı yasaklanan veya kısıtlanan mallara ilişkin ürün listesine <http://www.customs.gov.mn/en/clearance/prohibited> bağlantılı adresten erişim sağlanabilir.

Söz konusu web sitesinde, kısıtlanan malların ithalatı ve ihracatı hususunda lisans verme yetkisi bulunan Bakanlıkların, kurumların isimleri de yer almaktadır.

İthalat – İhracat İşlemleri İçin Gümrükte Gerekli Belgeler

İthalat ve ihracat için Moğolistan'ın gümrüklerinde gerekli belgelerin listesi ve gümrük işlemlerine ilişkin detaylı bilgilere <http://www.customs.gov.mn/en/clearance/export-import> bağlantılı adres üzerinden erişim sağlanabilir. Gümrük işlemlerinde gümrük beyannamesinin başlamasıyla başlayan ve gümrüklerde gümrük sınırını geçen ve gümrük vergilerinin ve diğer vergilerin ödenmesi ve ödenmesinden sonra serbest bırakılması için gümrük izni ile sona eren gümrük yolu formalitelerine yönelik yürütülen prosedürlere ilişkin bilgilere bu web sitesinden ulaşılabilir.

B) Gümrük Tarifeleri ve Diğer Vergiler

Ülkede uygulanmakta olan gümrük vergi oranları ve diğer vergiler (taşıt, tütün, içki vs.) hakkında ayrıntılı bilgiye <https://gaali.mn/hscod/en> bağlantılı adres üzerinden ulaşılabilir. Ürünlerin genelinde gümrük vergi oranları %5'tir.

Moğolistan Vergi kanunlarına göre vergi mükellefleri, muhasebe kaydını usulüne uygun tutma ve kanunda belirtilen süre içinde beyan etmekle yükümlüdür.

Diğer Vergiler:

- Kurumlar vergisi: 3 milyar MNT'ye kadar gelir için %10; 3 milyar MNT'yi aşan gelir için %25,
- Kişisel gelir vergisi: %10,
- KDV: %10,
- SSK vergisi: İşveren için %13,5; çalışan için %12,5 oranında vergi uygulanmaktadır.

C) Ürün Standartları ile ilgili Uygulamalar

Moğolistan'da tanınan ve uygulanan standartlar konusunda Moğolistan Standart ve Metroloji Ajansı (MASM) yetkilidir (<https://masm.gov.mn>). MASM, uluslararası, bölgesel ve ulusal standart uygulaması ile ilgili tüm çalışmaları yürütmektedir. Uluslararası ve bölgesel tanınmış standartlara sahip ürünlerin Moğolistan pazarına girişinde bir kısıtlama bulunmamaktadır. Aynı zamanda Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ve MASM arasında 2007 yılında imzalanan İşbirliği Protokolü kapsamında Türkiye'deki standart belgelerinin tanınması ve Moğolistan'a uygunluğunun sağlanması için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. En son yapılan çalışmalar arasında TSE tarafından onaylanan ilaç, kozmetik, giyim ve gıda ürünlerinde uygulanan helal standardının Moğolistan'da tanınması için yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Moğolistan Standardizasyon, Teknik Düzenleme ve Uygunluk Değerlendirmesinin Akreditasyonuna İlişkin Kanunun İngilizce versiyonu için tıklayınız.

Moğolistan'da uygulanan standartlar ve standartlara ilişkin güncel bilgiler <http://estandard.gov.mn> uzantılı adresten takip edilebilir.

Teknik Düzenlemelerin Duyurusu

Moğolistan'da yeni teknik düzenlemeler, mevcut düzenlemelerde yapılan değişiklikler Moğolistan Standart ve Metroloji Ajansı'nın <http://estandard.gov.mn/regular> uzantılı web sitesinde yayınlanır.

D) Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Moğolistan'da satılan yerli veya ithal ürünün test, muayene ve belgelendirmesi konusunda;

1. Moğolistan Gümrük Genel Müdürlüğü Merkez Laboratuvarı (<https://gaali.mn/service/gaaliin-tuv-laboratorid-magadlan-shinjiilgee-khiikh-khuselt>)
2. Moğolistan Hükümeti Düzenleme Ajansı, Mesleki Denetim Müdürlüğü (<http://home.inspection.gov.mn/>)
3. Moğolistan Standart ve Metroloji Ajansı (<https://masm.gov.mn>)
4. Moğolistan Ulusal Ticaret ve Sanayi Odası (<https://www.mongolchamber.mn>)

yetkili kurumlardır.

Gümrük Genel Müdürlüğü Merkez laboratuvarı hizmetleri ve ücret bilgisi <http://www.customs.gov.mn/en/services/laboratory> uzantılı adresten temin edilebilir.

Moğolistan Hükümeti Düzenleme Ajansı, Mesleki Denetim Müdürlüğü tarafından iç piyasayı denetleme sürecine ilişkin tüm sektörleri kapsayan teftişler için tüm sektörde aranan kriterleri içeren teftiş formları, Moğolistan Ulusal Ticaret ve Sanayi Odası'nın <https://www.mongolchamber.mn/p/41> uzantılı bağlantısından incelenebilir.

Moğolistan Ulusal Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yapılan belgelendirmeler ve başvurular için gerekli belgeler listesine (Force Majoure, Hardship, ATA carnet, menşe belgesi, ihracat kayıt formu, trademark, ithalat sertifikası, organik ürün sertifikası, patent belgesi, bilirkışı

raporu, yeşil otel eko etiket) <https://www.mongolchamber.mn/p?c=5> uzantılı adresten ulaşılabilir.

Ayrıca tüketici veya müşteriler piyasadaki istediği ürünün satıldığı yer ve ürün özelliğini bildirerek veya sunulan hizmeti belirterek elektronik ortamda denetimin yapılmasını talep edebilmektedir. İnternetteki <http://home.inspection.gov.mn/news/255/single/276> adresi üzerinden erişilebilen bu uygulama üzerinden yapılan şikâyet veya talepler üzerinden ürün ve firma puanlandırılması yapılmaktadır.

E) Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

Moğolistan, ambalaj, paketleme ve etiketleme alanında son zamanlarda yeni düzenlemeler yapmakta olup mevcut ambalaj, paketleme ürünlerinin neredeyse tamamı yurtdışından ithal edilmektedir. Bu doğrultuda iç piyasada bu sektöre ilişkin üretimleri geliştirme ve doğa dostu ürünleri tercih etme açısından Moğolistan Hükümeti, Dünya Sağlık Örgütü'nün finansmanı ile 2017-2021 yılları arasında "Ambalaj ve paketleme" Ulusal Programı uygulamaktadır. Programın amacı, ambalaj endüstrisinin sürdürülebilir gelişimi için yasal bir çerçeve oluşturmak ve insan sağlığı ve çevre üzerinde olumsuz etkisi olan ambalajsız ürünlerin kullanımını azaltmaktır. Bunu başarmak için üç hedef öngörülmüştür:

1. İnsan sağlığı ve çevre dostu ambalaj üretiminde ticaret ve hizmetleri desteklemek için elverişli bir yasal ve iş ortamı yaratmak
2. Standart dışı gıda ambalajını azaltmak
3. Yerli ambalaj üreticilerinin rekabet gücünü ve satışlarını arttırmaktır.

Ambalaj, paketleme ve etiketleme konusunda iç piyasada toplam 18 kanun ve 12 kararname ve ilgili diğer mevzuat düzenlemeleri uygulanmaktadır. Liste için <http://mofa.gov.mn/exp/blog/11/180> uzantılı bağlantıdan Moğolistan Gıda, Tarım ve Hafif Sanayi Bakanlığı web sitesine ulaşılabilir.

Ambalaj, paketleme ve etiketleme sektöründe iç piyasada denetimi sağlama konusunda Moğolistan Hükümeti Düzenleme Ajansı Mesleki Denetim Müdürlüğü yetkili kurumdur. (<http://home.inspection.gov.mn/>)

Özellikle gıda ürünleri ambalaj, paketleme ve etiketleme için istenen koşullar Mesleki Denetim Müdürlüğü tarafından belirlenmektedir. Standart ve koşulları söz konusu kurumun web sitesinin <http://ub.inspection.gov.mn/?p=9447> link üzerinden bakılabilir.

Moğolistan Hükümeti Düzenleme Ajansı Mesleki Denetim Müdürlüğü tarafından iç piyasayı denetleme sürecine ilişkin tüm sektörleri kapsayan denetimlere ilişkin aranan kriterleri içeren teftiş formlarına Moğolistan Ulusal Ticaret ve Sanayi Odası'nın <https://www.mongolchamber.mn/p/41> uzantılı adresinden ulaşılabilir.

Uygunluk Değerlendirme

Standartlara uygunluk değerlendirme çalışmaları MASM tarafından yapılmaktadır. MASM tarafından standartlara uygunluk kriterleri belirlenir, yetkilendirilmiş belgelendirme

laboratuvarlarına izin verilir, ürün standardına yönelik iç piyasa standardına uygunluğu denetlenir ve bu kapsamda uygunluk belgesi verilir. MASM ile TSE iş birliği çerçevesinde iki kurum arasında bilgi değişimi yapılmakta ve TSE tarafından verilen standartlar Moğolistan iç piyasasında uygun görülmesi konusunda gerekli çalışmalar yapılmaktadır.

Diğer taraftan, 20 Aralık 2012 tarihli Moğolistan Gıda Yasası'nın "Gıda ihracatı ve ithalatı için aranan şartlar" başlıklı 11. Maddesinin 11.2.3 paragrafında "İthal edilen gıdanın raf ömrünün üçte ikisi geçerli olacaktır" ifadesi yer almakta olup Türk gıda ürünlerinin ihracatı yapılırken Moğolistan gümrük kapılarında herhangi bir sorunla karşılaşılması için tüketim süresine özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Moğolistan Standardizasyon, Teknik Düzenleme ve Uygunluk Değerlendirmesinin Akreditasyonuna ilişkin Kanunun İngilizce versiyonuna <https://masm.gov.mn> adresinden ulaşılabilir.

F) Teknik Engeller

Moğolistan tarafından dış ticarete uygulanmakta olan teknik engeller hakkında bilgiye, Ticaret Bakanlığı'nın sorumluluğunda olan www.teknikengel.gov.tr internet sitesinden erişilebilmektedir. Ticarete Teknik Engeller web sitesi, kullanıcıların teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu siteden ülkeler itibariyle ticarete teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ülkelerin mevzuat ve uygulamaları hakkında Bakanlığımızdan bilgi talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Söz konusu siteye ücretsiz olarak üye olunabilmektedir. Sitenin üyelerine ilgilendikleri ülke ve ürün gruplarına ilişkin düzenlemeler günlük olarak e-posta ile gönderilmektedir.

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

A) Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Moğolistan'da fikri mülkiyete yönelik ilk belge, 1944 yılında Moğolistan Halk Cumhuriyeti Bakanlar Konseyi tarafından onayladı. Bu tarihten itibaren, bazı devlet kurumları, belirli gelişim aşamalarında fikri mülkiyetin korunması ve tanıtımında özel bir rol oynamıştır. 1945 yılından bugüne kadar fikri, sınai mülkiyet haklarını korumaya ilişkin yetkili kurum adı 7 kez değişmiş ve yapısal değişikliklere uğrayarak en son 2018 yılında Moğolistan Adalet ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı Hükümet Uygulama Ajansı Fikri Mülkiyet Ofisi kurulmuştur (Intellectual Property Office of Mongolia, www.ipom.gov.mn).

Fikri Mülkiyet Ofisi, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) üyesi olup fikri mülkiyet haklarını sanayi hukukunun geliştirilmesi, fikri mülkiyet koruması ile ilgili devlet politikalarının uygulanması, fikri mülkiyetin yasal sertifikasyonu, yazarlarının ve hak sahiplerinin meşru menfaat ve çıkarlarının korunması ve bu konuda hukuki danışmanlık ve hizmetlerin sağlanması hususlarına yönelik kamu politikası ve uygulamasını arttırmak, tanıtımı genişletmek ve entelektüel yaratıcıların faaliyetlerini teşvik etmek yoluyla faaliyetlerini yürütmektedir. Fikri Mülkiyet Ofisi bünyesinde sınai mülkiyet bölümü, telif hakkı bölümü, idari yönetim bölümü ve kontrol bölümü çalışmaktadır.

Fikri Mülkiyet Ofisi tarafından verilen hizmetler ve korunan haklara ilişkin ayrıntılı bilgiye <https://www.ipom.gov.mn/index.php?pid=52&nid=169> uzantılı adresten ulaşılabilir. Ürün patent ve başvuru ücret bilgisine ise <https://www.ipom.gov.mn/index.php?pid=52&nid=168> bağlantısı kullanılarak erişilebilir.

B) Dağıtım Kanalları

Moğolistan 3,3 milyon nüfusa sahip bir ülke olup nüfusun yarısına yakını başkent Ulanbator'da yaşamaktadır. Halkın satın alma gücüne hitap etmesi nedeniyle fiyat, satın alma kararının en önemli belirleyicisidir.

Ülke iç piyasasındaki üreticilerin, en önemli rakipleri Çin, Rusya, Kore ve Avrupa ülkeleridir. 10 yıl öncesine kadar pazarın büyük çoğunluğuna Çin hâkim iken tüketicilerin kaliteye verdiği önemin artmasıyla yerini Kore, Türk ve Avrupa ürünleri almaya başlamıştır.

Ülkede toptan satış çok yaygın değildir. Büyük mağazalar, alışveriş merkezleri ve süpermarketler, başta giyim ve gıda olmak üzere sattıkları ürünlerin ithalatını ve dağıtımını kendi tedarik kanalları ile yapmaktadır.

Dağıtım kanalı konusunda mağaza ve market işleten firmalar kendileri doğrudan ithal ettikleri için kendi şube ve zincirlerine dağıtmakta ve doğrudan tüketici eline ulaştırmaktadır. Taşra bölgelerde satış yapan daha küçük çaplı tüccarlar başkentten mal çekmekte, karayolu ve tren yolu taşımacılığı ile dağıtım yapılmaktadır.

Ülkede son yıllarda artan Kore menşeli 'coffee shop' ve 24 saat hizmet veren zincir marketlerin artması, yerli küçük ölçekli satış birimlerinin ayakta kalmasını zorlaştırmakta, kapanmalarına yol açmaktadır.

Son zamanlarda ülke piyasasında internet üzerinden satış ve ürün tanıtımı hızla gelişmekte olup halk aradığı tüm ürünü internet üzerinden bulmakta; adrese teslim, kapıda satış şeklinde alışveriş yapmayı daha çok tercih etmektedir. Bundan dolayı, küçük ve büyük market, mağazaların hepsinin aktif çalışan Facebook sayfaları ve on-line satış sayfaları bulunmaktadır.

İnşaat malzemesi, maden ürünleri ve otomobil satışı için ayrıca büyük satış noktaları, pazarlar çalışmaktadır. Daha çok bu sektörlerde faaliyet gösteren şahıslar ve şirketlerin kendileri ithalatçı konumundadırlar.

C) Tüketici Tercihleri

Moğolistan'da son yıllarda çok katlı alışveriş merkezleri, ürün seçenekleri ve ailecek alışveriş yapmaya uygun olan süpermarket zincirleri çoğaldığından halk daha çok bu yerleri yaygın olarak tercih etmektedir. Artık Moğol halkı, ucuz ve kalitesiz Çin ürünlerinin yerine, uygun fiyatlı ve daha kaliteli Kore, Türk, Avrupa ürünlerini satın almaktadır.

Son günlerde, halkın küçük çaplı alışverişler için internet alışverişini tercih etmesi yaygınlaşmaktadır.

Ülkede müşteri memnuniyeti ile ürün ve hizmetlere yönelik garanti süresi çok önemsenmemektedir. Alışveriş merkezlerinde satılan beyaz eşya, elektronik eşya ve mobilyalar için en fazla 2 yıl garanti süresi verilmektedir. Çok nadiren müşteri memnuniyeti için 72 saatte geri iade veya değişim sağlanmaktadır.

D) Satış Teknikleri ve Satışı Etkileyen Faktörler

Ülkede büyük mağazalar, alışveriş merkezleri ve hipermarketler tarafından, alışveriş kartları, indirimler ve müşteriye özel promosyonlar yoluyla, müşteri sadakati ve bağımlılık yaratma çalışmaları yapılmaktadır. Diğer taraftan, doğrudan pazarlama, internetten pazarlama, eve teslim gibi yeni satış teknikleri giderek yaygınlaşmaktadır.

E) Kamu İhaleleri

Moğolistan Büyük Hural Meclisinin 16 Haziran 2011 tarihinde onayladığı "Bilgi Şeffaflığı ve Bilgi Edinme Kanunu" ve 14 Aralık 2017 tarihli "Devlet ve yerel yönetim bütçesinden mal ve hizmet alımının planlanması ve raporlanması prosedürü" gereği tüm bakanlıklar ve kamu kurumlarının yapacağı satın alma işlemleri herkese açık ve şeffaf olarak duyurulmalı ve ihale duyuruları www.tender.gov.mn adresinde yayınlanmalıdır.

Kamu ihalelerin ayrıntıları ve güncel ihale duyuruları <https://www.tender.gov.mn/en/invitation> adresinden takip edilebilir.

Diğer taraftan Başkent Ulanbator Valiliği bütçesinden alınacak mal ve hizmetlere dair ihale duyuruları <http://ub-procurement.mn/> adresi üzerinden takip edilebilir.

Devlet politikası ile desteklenecek büyük çaplı projeler için açılan kamu ihaleleri, bazı durumlarda sadece Moğol firmalara açık olabilmektedir. Bu nedenle, Moğol firmalarla ortaklık kurarak veya Moğol Makamlarıyla yakın temas halinde ihaleleri takip etmekte fayda görülmektedir.

Ayrıca, Moğolistan'da düzenlenen diğer ihaleler için aşağıdaki internet adresi ziyaret edilebilir. <http://www.mongolianbusinessdatabase.com/base/tenders>

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

A) Tarım ve Hayvancılık

Moğolistan'da bitkisel üretim, yağ bitkileri, patates ve sebzelerin yanı sıra buğday, arpa, yulaf, çavdar, karabuğday gibi tahıllara odaklanır. Sadece birkaç aylık bir büyüme mevsimi, yüksek rakımlar, sıcaklıkta aşırı dalgalanmalar, uzun kışlar ve düşük yağış gibi tarımsal gelişme potansiyelini sınırlayan birçok engel vardır.

Hasat sonrası süreçler ve kaliteli tarım ürünlerinin üretimi alanlarında da zorluklar yaşanmaktadır. Moğolistan'daki gıda ve tarım değer zinciri zayıftır. Ulusal gıda kontrol sisteminin kapasitesi ve gıda güvenliği standardının uygulanması yetersizdir ve ülke ürünlerin ihracatını desteklemekte güçlük çekmektedir. Hammadde, işleme ve dağıtımdan üretimin tüm aşamalarında katma değeri ele alan güvenilir sistemlere çok fazla yatırım yapılması gerekmektedir. Bu ayrıca son kullanıcılara rekabetçi tedarik, depolama, işleme, paketleme, nakliye ve satış da içermektedir.

Diğer taraftan, 20 Aralık 2012 tarihli Moğolistan Gıda Yasası'nın "Gıda ihracatı ve ithalatı için aranan şartlar" başlıklı 11. Maddesinin 11.2.3 paragrafında "İthal edilen gıdanın raf ömrünün üçte ikisi geçerli olacaktır" ifadesi yer almakta olup Türk gıda ürünlerinin ihracatı yapılırken Moğolistan gümrük kapılarında herhangi bir sorunla karşılaşılması için tüketim süresine özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

Moğolistan aynı zamanda bir hayvancılık ülkesidir. 2021 yılsonunda hayvan stoku 67,3 milyon baş olmuştur. 2021 yılsonu itibariyle hayvan sayısı (baş) ve toplam içindeki payları şu şekildedir; at: 4,3 milyon (%6,4), sığır: 5,0 milyon (%7,4), deve: 453,8 bin (%0,7), koyun: 31,1 milyon (%46,2) ve keçi: 27,7 milyon (%39,4). IMF verilerine göre, Moğolistan'daki hayvancılık endüstrisi, tarımsal üretimin yaklaşık %90'ını ve diğer tüm sektörlerden daha fazla olmak üzere istihdamın %25'ini oluşturmaktadır. Ancak, hayvancılık sektörü son zamanlarda sıcak, kuru yazlar, aşırı otlama, artan saman ve yem talebi, arazi bozulması ve çölleşme gibi zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.

Hayvancılığın yaygın olması nedeniyle deri, yün, kaşmir, et ve sakatat alanlarında yapılacak endüstriyel faaliyetler önemli bir yatırım ve ticari fırsat olarak görülmektedir. Yüksek hayvan stokuna rağmen ülkede uluslararası standartlarda et işleme tesisi bulunmamaktadır. Et işleme tesisleri kurularak, et ve sakatatın dünyaya pazarlanması önem atfedilen ekonomik faaliyetlerden biri olarak görülmektedir.

Hayvancılık sektöründe 2020 yılında kesim ağırlığına göre 744,5 bin ton et (sığır 158,5 bin, koyun 343,1 bin ton ve keçi 0,3 bin ton), 17,6 milyon post ve deri (deve 53,9 bin, at 601,3 bin, sığır 893,4 bin, koyun 8973,6 bin, 6270,6 bin adet) üretilmiştir.

2021'de Moğolistan 60 milyon ABD doları veya yaklaşık 171 milyar MNT değerinde et ürünleri ihraç etmiştir. İhracat 2020'ye kıyasla yaklaşık yüzde 50 oranında düşmüştür. Buna koyun eti, keçi, at eti ve konserve et ürünleri dahildir, sığır eti ise son iki yılda ihraç edilmemiştir.

Son zamanlarda ÷lkede özellikle helal et kesim ve işleme tesisleri kurularak başta İslam coğrafyasına işlenmiş et ihracatı yapılması konusunda Moğol firmalarının bir ilgisi bulunmaktadır.

B) Sanayi

Moğolistan'da sanayi ve üretim neredeyse yok denecek kadar azdır ve üretimin de çoğu KOBİ'ler kanalıyla gerçekleştirilmektedir. Ülkedeki iklim koşullarının da sert ve kışların uzun olması nedeniyle tarımsal faaliyetler gerçekleştirilememekte; patates, soğan, sarımsak, havuç, lahana dışında sebze ihtiyaçlarının çoğu karşılanamamaktadır. Bu nedenle, sebze ve meyvede tamamen ithalata bağımlı bir ÷lke konumundadır. Bu hususta, son zamanlarda özellikle sebze üretiminde kendine yeten bir ÷lke olma konusunda seracılık faaliyetlerine ve yatırımlarına hız verilmiş durumdadır.

C) Madencilik

Moğolistan için en önemli sektör, ÷lkenin kalkınmasının lokomotifi olan madencilik sektörüdür. Moğolistan, benzeri görülmemiş bir büyüme potansiyeli vaat eden önemli doğal kaynaklara ve minerallere sahiptir. Dünyanın önde gelen maden kaynaklarına sahip ÷lkelerden biri olan Moğolistan; altın, bakır, kömür ve florit mineral rezervleri açısından dünyada ilk 10'da yer almaktadır. Ayrıca, çinko, demir, petrol, uranyum, nadir toprak oksitleri, tungsten, molibden, kaya petrolü, mermer gibi yaklaşık 80 farklı mineralden oluşan önemli rezervlere sahiptir.

Tahmini 1,3 trilyon ABD doları mineral rezervleriyle ve ÷lkenin yalnızca %4,5'ini kapsayan arama ruhsatlarıyla Moğolistan, halkının yaşamlarını maddi olarak iyileştirmek için geniş kaynaklara sahiptir.

Moğolistan, dünya rezervlerinin %16,8'ini oluşturmaktadır. Moğolistan'ın madencilikteki ani çıkışı, 2010 yılında Rio Tinto'nun güney Gobi Çölü'ndeki bir maden projesi olan Oyu Tolgoy'a yatırım yapmasıyla başlamıştır. İlk canlanmanın ardından 2011 yılında, Moğolistan ekonomisinin %17,3 oranında büyüdüğü görülmüştür. 2011 ve 2015 yılları arasında GSYİH'sı yıllık ortalama %10,3'lük bir büyüme oranına sahip olmuştur. Bu gelişme Moğolistan'ı o zamanlar dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerinden biri haline getirmiştir. Bu canlanma, büyümenin %1,5'e düştüğü 2016 yılında akamete uğradı. Bu durum, Moğolistan'ın bu sektöre ne kadar bağımlı olduğunu gösteren düşük emtia fiyatlarından kaynaklanmıştır.

2021 yıl sonu itibariyle madencilik sektörü, Moğolistan GSYİH'nın %24'ünü, ulusal bütçe gelirinin %29,6'sını, brüt endüstri üretiminin %69'unu ve ihracat kazançlarının %93'ünü oluşturmaktadır.

Salgın öncesinde yılda 30 milyon tonun üzerinde kömür ihraç eden Moğolistan, 2021'de 16.138 bin ton kömür ihraç etti. Maden ihracatı hacmindeki düşüşe rağmen, dünya pazarındaki yüksek emtia fiyatları ve pandemiye verilen tepki sonucunda 2021 yılında ihracattan elde edilen gelir önceki yıllara benzer gerçekleşti. Örneğin, ÷lke 2018 yılında 36.265 bin ton kömür ihraç ederek 2,8 milyar ABD doları, 2019 yılında 36.604 bin ton kömür

ihraç ederek 3,1 milyar ABD doları, 2020 yılında 28.677 bin ton kömür ihraç ederek 2,1 milyar ABD doları gelir elde etmiştir. 2021 yılında ise 16.138 bin ton kömür ihracatı gerçekleştirirken 2,8 milyar ABD doları kazanç elde etmiştir.

2021'de bakır konsantresi fiyatı diğer emtia fiyatlarına benzer şekilde oldukça yükselmiştir. 2017 yılında 1.447 bin ton bakır konsantresi ve cevheri ihraç ederek 1,6 milyar ABD doları gelir elde ederken, 2021 yılında 1.283 bin ton bakır satışı ve 2,9 milyar ABD doları gelir elde etmiştir.

Kömür ihracatının %85'i Gashuunsukhait ve Shiveekhuren sınır kapılarından, konsantre bakır ihracatının %54'ü Gashuunsukhait üzerinden ve %46'sı Zamiin-Uud sınır kapısından gerçekleştirildi.

Aynı zamanda, 2021 yıl sonu itibariyle Moğolistan'a yapılan doğrudan yabancı yatırımların %77'si madencilik sektörünü hedef almakta, dünyanın dev maden şirketleri ülkedeki maden sektörüne yatırım yapmakta veya devletin stratejik saydığı rezervlerin yatırım ihalesini kazanmak için kıyasıya mücadele etmektedirler. Ölçekler çok büyük olmamakla birlikte çeşitli büyüklüklerde maden rezervleri bulunmaktadır, ancak madencilik sektörünün yüksek risk içerdiği bilinen bir gerçektir. Türk madencilik sektörü şirketlerinin de bugüne kadar Moğolistan'a ilgisi olmamıştır. Sektör, dünyadaki ve özellikle en büyük alıcı Çin'deki ekonomik ve siyasal gelişmelerden, emtia fiyatlarındaki dalgalanmalardan etkilenmeye çok açıktır.

Buna ilave olarak, madencilik sektörlerinde bir gerileme olması durumunda en çok hangi ülkelerin zarar göreceğini gösteren Investment Monitor'ün Madencilik Güvenlik Açığı Endeksine göre, Moğolistan, Zambiya ve Avustralya, madencilik krizine karşı en savunmasız üç ülke olarak endeksin başında yer almaktadır.

Diğer taraftan, Moğolistan'da bulunan dev maden şirketlerinin yıllık mal ve hizmet alımları milyar dolar civarına ulaşmaktadır. Örneğin; Moğolistan'ın en büyük özel sektör işvereni ve en büyük yabancı yatırım kaynağı olan "Oyu Tolgoi madeni", Moğolistan'ın başkenti Ulanbator'dan 550 km uzaklıkta Gobi bölgesinde, Umnugobi vilayetinde bulunan bakır ve altın madenidir. Bu maden, dünyanın en büyük ve yüksek kalite kullanılmamış bakır yatağına sahiptir. Oyu Tolgoi Projesi için Oyu Tolgoi 2010 ile 2020 arasında ülke içinden 11,6 milyar ABD dolarlık mal ve hizmet satın alımı gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında vergi, harç ve diğer masraflar olarak 294 milyon ABD doları ödemiştir. Oyu Tolgoi projesinin tanıtımı ve çalışma ilkelerini şeffaf olarak tanıtmak amacıyla her yıl "Oyu Tolgoi Supplier Expo" adı altında tedarikçiler günü düzenlenmekte ve bu organizasyon sırasında yıllık yaklaşık 300 milyon ABD doları tutarındaki mal ve hizmet satın alımı hakkında geniş bilgi sunulmaktadır. İlgili duyabilecek Türk firmaları, tedarikçiler için düzenlenecek olan organizasyonlara katılmak ve daha fazla bilgi almak için <https://www.ot.mn/oyu-tolgoi-procurement/> uzantılı web sayfasını ziyaret edebilir ve Oyu Tolgoi Projesi Satın Alma Müdürlüğü ile iletişime geçebilirler (İletişim Bilgileri: E-posta: procurement@ot.mn, Tel: +976 11 331 880 (ext.6000) Faks: +976 11 331 890 Kayıt Adresi: <https://www.ot.mn/register-as-a-suppliers/>).

Madencilik sektörü, finansal adalet ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayacak sistemler ve standartlar ile düzgün bir şekilde yönetilirse, faydaları Moğolistan için dönüştürücü olabilir, ekonomik büyümeyi hızlandırabilir ve milyonlarca insanı yoksulluktan kurtarabilir.

D) Enerji

Diğer önemli bir alan enerji sektörüdür. Moğolistan, yenilenebilir enerji kaynaklarından rüzgâr ve güneş enerjisi bakımından elverişli bir ortama sahiptir. Ülkenin çoğu bölgesinde güneşli gün sayısı, 270 ila 300 gün arasındadır ve ortalama güneş ışığı süresi 2.250-3.300 saattir. Yıllık ortalama güneş enerjisi miktarı 1.400 kWh / m²'dir ve güneş yoğunluğu günde 4,3-4,7 kWh / m²'dir. Rüzgâr enerjisi için ise toplam ülke alanının %10'unun çok elverişli olduğu belirtilmektedir. Ülkenin toplam rüzgâr ve güneş enerjisi potansiyelinin yılda 2.600 gigawatt (GW) kurulu kapasiteye veya 5.457 terawatt-saat temiz elektrik üretimine eşdeğer olduğu tahmin edilmektedir. Söz konusu miktar, ülkenin enerji talebini karşılamak için yeterlidir (2018 itibarıyla yaklaşık 1,2 GW) ve kuzeydoğu Asya'nın bölgesel enerji talebini uygun bir iletim altyapısıyla karşılayabilir.

Diğer taraftan, Moğolistan'ın bir enerji ülkesi/merkezi olma hedefi vardır. 2020 yıl sonu istatistiklerine göre, Moğolistan elektriğinin toplam yüzde 80,7'sini yurt içinde üretiyor, kalan yüzde 19,3'ü ise ithal elektrikle sağlanmaktadır. Özellikle yoğun saatlerde, 19:00-22:00 arası, Rusya'dan kısa bir süreliğine elektrik alınırken, Oyu Tolgoy, elektriği İç Moğolistan'dan almaktadır. Oyu Tolgoy'un madencilik faaliyetlerindeki elektrik ihtiyacının ülkenin merkezi elektrik şebekesinden sağlanmasına ilişkin anlaşma 2022 Ocak ayında sağlandı.

Şu anda, madencilik şirketi Çin'den her yıl ortalama 170 MW veya 1,3 milyar kWh elektrik ithal ediyor. Anlaşmanın yılda en az 120 milyon ABD doları değerinde elektrik sağlanacak şekilde 20 yıllığına yapılması ve bu kapsamda Tavantolgoy'da dört yıl içerisinde tamamlanacak bir elektrik santrali kurulması planlanıyor. Bu süre zarfında, madencilik şirketinin gücünü, İç Moğolistan Power International Cooperation Company of China'dan almaya devam etmesi öngörülmektedir.

Gobi bölgesinde kömürden ve güneş enerjisinden elektrik üretilmesi, diğer bazı bölgelerde rüzgâr santralleri kurulması ve üretilen enerjinin iç talep karşılandıktan sonra Kuzeydoğu Asya Entegre Güç Sistemine katılarak Çin, Japonya ve Güney Kore'ye satılması hedeflenmektedir. Bu alana yatırım yapmak isteyen yabancı şirketlerin temel beklentisini, enerji satış fiyatlarının serbestleştirilmesi oluşturmaktadır. Halen iç piyasada ısı ve elektrik satış fiyatı, maliyetin altında gerçekleşmektedir. Maden yatırım bölgelerindeki enerji ihtiyacının karşılanması için yap-işlet-devret modeliyle enerji projeleri planlanmakta ve bazılarının ihalesi yapılmaktadır. Büyük madenlerin yatırımcıları kendi ihtiyacı olan enerjinin üretimine yönelik yatırımları kendileri gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Enerji açığı çok yüksektir. Gobi'deki maden yatırımlarının elektrik ihtiyacı Çin'den sağlanmaya çalışılmaktadır. Fiyatlandırma ile ilgili gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra şirketlerimiz açısından enerji üretim yatırımları, kazançlı görülmektedir. Ancak, madencilik sektörü için geçerli olan riskler benzer olan bu sektör için de geçerlidir.

Diğer taraftan, Moğolistan, taş kömürü ihracatının artırılması için öncelikle kömür taşımayı öngören bir demiryolu inşa etmeyi planlamaktadır. Ülkenin her yıl kamyonla taşıdığı ortalama 36 milyon ton taş kömürünün demiryolu ile 66 milyon tona ulaşması beklenmektedir. Çin'in koklaşabilir taş kömürü ithalatı ise 2021 yılında 75 milyon ton civarındadır. Ayrıca; Moğolistan, Hindistan'dan uzun vadeli düşük faizli kredi ile bir petrol rafinerisi inşa etmekte olup tesisin 2024 yılında devreye alınması beklenmektedir.

E) Turizm Sektörü (Sağlık Turizmi)

İki ülke arasındaki tarihi bağlar da göz önüne alındığında ata yurdu olan ve yüksek turizm potansiyeli bulunan Moğolistan hem Türk hem de yabancı turistler açısından önemli bir hedef varış yeridir. Bu bakımdan, turistik tesis yatırımları iki ülke arasındaki turizmin gelişimine de katkı sağlayabilecektir.

Ülkede özel hastaneler de dâhil sağlık hizmetlerinin seviyesinin son derece yetersiz olması nedeniyle özellikle ülkemizin sağlık alanında yaptığı dünya standartları seviyesindeki yatırımlar, sağlık çalışanlarının başta hekimler olmak üzere deneyim ve eğitim seviyesinin yanı sıra diğer ülkelere göre fiyat ve hizmet kalitesi düşünüldüğünde; ülkemizdeki sağlık olanakları hakkında farkındalık ve algı yaratacak tanıtımlar ve iş birlikleri sayesinde, sağlık turizmi açısından orta üst gelir grubundaki 15 binden fazla Moğol vatandaşının ülkemize kolaylıkla çekilebilmesi mümkün görülmektedir.

F) İnşaat Sektörü

İnşaat sektörü düşünüldüğünde, Moğolistan'ın konut açığı oldukça yüksektir. Başkent Ulanbator'un nüfusunun yarıya yakını çadır semtlerde yaşamaktadır. Buna karşılık lüks ve metrekaresi büyük konutlar hala müşterisini beklemektedir. İhtiyacın fazla olmasına rağmen çadır semtlerde yaşayan vatandaşların alım gücünün düşük olması nedeniyle yapılan bazı konutlar satılamamakta ve müteahhit firmaların ellerinde stok fazlası bulunmaktadır. Moğol vatandaşların ev sahibi olmalarını kolaylaştırmak için devlet destekli uygun koşullu kredi imkânları sağlanmaktadır. 2010-2013 yılları arasında madencilik sektörünün etkisiyle hızla büyüyen Moğolistan'da özellikle başkent Ulanbator'da konut fiyatları zirve seviyelerine ulaşmış fakat 2014-2015 yıllarında etkili olan ve kısmi etkisini devam ettiren ekonomik kriz dolayısıyla piyasada hareketlilik azdır. Bunun yanında ekonomik alanda yaşanabilecek ufak bir hareketlilik konut piyasasının canlanmasına doğrudan katkı sağlayacaktır. Bu nedenle müteahhitlik firmalarımızın Moğolistan inşaat sektörünü yakından takip etmesinde büyük yarar olduğu düşünülmektedir. 2020 yılında ülke çapında 15.639 konut dairesi üretilmiş olup, bunlardan 5.594 daire devlet tarafından finanse edilen ipoteklerle ve 5.691 daire ticari bankalardan sağlanan ipotek kredileriyle satılmıştır. 2020 yılında hükümet, ipotek kredilerinin 410,0 milyar MNT'lik kısmını finanse etmiştir. 2021 yılında İnşaat ve tadilat işlerinin %35,2'si konut, %32,6 konut dışı inşaat, %29,4 mühendislik altyapı inşaatı, tesisler, %2,8 tadilat, konut inşaatının bir önceki yıla göre payı %1,8 puan arttı konut dışı inşaatın payı %1,5, mühendislik binalar ve yapılar için %0,2 azalmıştır.

Lüks sayılan bazı siteleri inşa eden Güney Kore ve Japon şirketleri dışında konut üretimi yerel şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir. Üst gelir grubu için üretilen yapıların standartları

oldukça düşüktür. Türk inşaat firmalarının pazara girmesiyle pazardaki standart ve lüks algısını derinden sarsacağı ve dolayısıyla Türkiye kalite ve standartlarının çok kısa bir süre içerisinde pazarda en üst konuma yerleşeceği düşünülmektedir. Orta ve alt gelir grubuna hitap eden yapıların ise kentsel dönüşüm kapsamında arsa sahiplerinin ilave para ödemedi konut sahibi olması metoduyla yapılmasının daha etkili olacağı görülmektedir.

Özellikle pandeminin etkisiyle Çin sınırının uzun süreli kapalı kalmasından dolayı Moğol firmaların ülkemizden inşaat malzemeleri satın alma iştahı oldukça artmış, ülkemizde düzenlenen yapı ve inşaatla ilgili fuarlara katılan Moğol firma sayısında artışlar yaşanmıştır. Türk inşaat malzemelerinin Moğolistan için uzun dönemli önemli bir ihracat alanı olacağı düşünülmektedir.

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

A) İş Kültürü

Moğolistan piyasasına girmek için pazar araştırması ve yazışmalar yapıldıktan sonrasında yerinde ziyaret ve yüz yüze görüşme yapmak çok önemlidir.

Her şeyden önce, ilk defa yapılacak ihracatta mümkün olduğunca, peşin ödeme ya da akreditifli (özellikle gayri kabili rücu ve teyitli akreditif) ödeme yöntemlerinin tercih edilmesi, mal mukabili ve sigorta kapsamına alınmamış ihracat için güven temin edilmedikçe yüksek tutarlı sözleşmeler yapılmaması firmalarımıza tavsiye edilmektedir.

Bununla birlikte, kimi zamanlar sahte şirketler tarafından firmalarımıza alım talepleri gelebilmektedir. Dolayısıyla, ithalat talebi ulaştığında firmalarımızın kontrol etmeleri gereken ilk husus karşı tarafta “gerçekten var olan” bir şirketin olup olmadığıdır. Bu çerçevede, ticaret sicil kaydı, vergi numarası, firma adresi, posta kodu, web ve e-posta adresi, telefon numarası gibi bazı temel bilgilerin karşı taraftan talep edilmesi ve bu bilgilerin mümkün olduğunca teyit edilmeye çalışılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, iletişimde olunan şirkete ilişkin hissedar, yetkili kişi ve faaliyet alanı gibi bilgiler, Moğolistan Devlet Kayıtlar Genel Müdürlüğü’nün Tüzel Kişilik Kayıt Sistemi aracılığıyla teyit edilmelidir. Tüzel Kişilik Kayıt Sistemi Sorgulama Sayfası: <http://opendata.burtgel.gov.mn/les>

İhracat için gerekli işlemlere başlamadan önce ise ihracatçı ve ithalatçının sorumluklarını belirten yazılı bir sözleşme imzalanması hem ayrıntılarla ilgili muhtemel yanlış anlaşılmaları asgari düzeye indirmek hem de riskleri azaltmak bakımından önem taşımaktadır. Sözleşme ile satıcının sözleşme konusu malı hazırlayıp sevk etmesi ve karşılığında ödemenin ne şekilde yapılacağı, risklerin karşılıklı olarak nasıl paylaşılacağı, ortaya çıkması muhtemel bir uyuşmazlığın çözülmesinde izlenecek usul ve esaslar gibi hususların belirlenmesi gerekmektedir. Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC)’nin KOBİ nitelikli firmalara yol gösterici olması için hazırladığı “Model Contracts For Small Firms” adlı çalışmaya internet adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Genel anlamda Moğolistan doğrudan yabancı yatırım çekmeye çalışan bir ülkedir. Ancak iş dünyasında yatırım anlayışı biraz farklıdır. Ülkede yatırım yapmak isteyenlerin önemli kısmı mali yeterlilik ve finansman bulmada sıkıntılar yaşamaktadır. Özellikle başkentte arsası olanlar, yabancı bir yatırımcı ile iş yapmak istediğinde arsa ve ülke içindeki resmi izinlerin alınması ve belgelerin hazırlanması dışında genelde yatırıma ilişkin tüm maliyetlerin yabancı yatırımcı tarafından karşılanmasını isterler. Sonrasında şirket ortaklığında hisse ve kâr payı üzerinden anlaşma arayışlarına girerler. Yatırımcı arayışı içinde olanlar arasında kâğıt üzerinde küçük veya büyük çaplı çizilmiş projesi olanların sayısı fazladır. Bu bakımdan, bu tür konularda anlaşma öncesinde Ticaret Müşavirliğimiz ile temas halinde bulunulmasında fayda görülmektedir.

İkili ticari ilişkilerde tercüman kullanımı gerekebilmektedir. İş çevrelerinde yaygın yabancı dil İngilizce olmakla beraber 45 yaş üstü nüfusun çoğu yabancı dil olarak sadece Rusça bilmektedir. Toplantıya başlarken, bitirirken ya da anlaşmaya varıldığında el sıkışmak adettir.

Moğollar, genel anlamda misafirperver bir millettir. Görüşme ve toplantı olumlu veya olumsuz sonuçlansa da misafirlerini yemeğe davet ederler ve yakın bölgedeki Türk anıtlarını (Tonyukuk Anıtı, Göktürk Anıtları) gezdirme ve yabancılara şehir dışı geleneksel Moğol göçebe hayatını göstermeye meraklılardır. Saygı bakımından sunulan ikramlardan az da olsa alıp tatmak gerekir.

Moğolistan'da soyadı olarak baba ismi kullanılmakta olup Moğollara hitap edilirken ilk adlarının kullanılması gerekmektedir. Kartvizitler, yazışmalar da dahil olmak üzere Moğollar, iletişim bilgilerinde isimlerini büyük harfle, soyadı olarak da düşünülebilecek olan baba isimlerinin ise muhatapları tarafından kullanılmaması için genelde sadece baş harfini yazmaktadırlar.

İş görüşmelerinin devamındaki yemekli ortamda içki içme ve kadeh tokuşturma kültürü yaygındır. Ancak, ziyaret öncesinde içki kullanımı ve helal yeme-içme hususlarının belirtilmesi durumunda damak tadı ve yemek kültürüne uygun yer seçme konusunda titiz davranırlar ve saygı duyarlar.

Kamu ihalelerinde bazı durumlarda sadece ülke içindeki firmaların katılımı zorunlu kılınmakta ve daha sonrasında ihaleyi kazanan Moğol firmalar alınan işi, alt yüklenici olarak yabancı firmalara yaptırabilmektedirler. Moğol firmalar ile ortak ihalelere girmek, ihaleyi kazanmak açısından kolaylaştırıcı bir etken olarak ön plana çıkmaktadır.

Kartvizitlerin bir yüzünün İngilizce bastırılması uygun olacaktır. Kartviziti genellikle iki el ile vermek, karşı tarafa duyulan saygı ifadesi olarak kabul edilmektedir.

Moğolistan piyasasında Türk ürünlerinin itibari, tüketiciler ve ticaret erbapları nezdinde yüksektir. Ülkedeki tüccarlar, ucuz Çin malından kaçınarak Türkiye'den mal alımını tercih etmektedirler. Genellikle ödeme konusunda esneklik arayışı içindedirler. Böyle bir durumda, firmalarımızın alacaklarını garantiye alacak ödeme şekillerini tercih etmeleri uygun olacaktır. Moğollar kültürlü, iyi giyinen, nazik, saygılı insanlardır. Pazarlık kültürü genellikle yoktur. Özellikle alışveriş merkezlerinde, mağazalarda etiket fiyatını söylerler, indirim ve pazarlık yapmazlar. Pazarlarda indirim talebi iyi karşılanmasa da az miktarda indirim yaparlar.

B) Para Kullanımı

Moğolistan'ın resmi para birimi 'tugrik'tir ve kısaltması MNT'dir. Dış ticarete en yaygın ABD doları kullanılır ve bölge özelliği nedeniyle Çin para birimi yuan, Rus para birimi ruble ve Japon para birimi yen döviz büroları ve bankalarda yaygın olarak alıp satılır.

Bankacılık sistemi, günümüze hızlı ayak uydurmakta ve kredi kartı, internet bankacılığı, mobil banka uygulamaları halk içinde çok yaygın kullanılmaktadır. Halk arasında taksi kullanımı sonrasında düşük ücretler de dahil olmak üzere ödemeler, mobil bankacılık ile taksicinin banka hesabına havale edilebilmektedir.

İş dünyasında çek kullanılmamaktadır. Ödeme garantisi için şartlı bir banka garantisi kullanılması tavsiye edilir.

C) Pasaport ve Ülkeye Geçici Giriş Vizesi uygulaması

Umuma Mahsus Pasaport hamilleri 30 gün süreyle vizeden muaftır.

Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport hamilleri 30 gün süreyle vizeden muaftır.

D) Resmi Tatiller ve Mesai Saatleri

Moğolistan'da bazı tatil günleri, ay takvimine göre her yıl değişiklik göstermektedir. 2020 yılı için ulusal resmî tatil günleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Moğolistan'daki resmî tatiller- 2022 yılı

Tarih	Türü	Tatil Adı
01.01.2022	Resmi	Yılbaşı
2-4.02.2022	Geleneksel	Moğol Beyaz Ay Bayramı (her yıl ay takvimine göre bayram günleri değişir)
08.03.2022	Resmi	Dünya Kadınlar Günü
16.05.2022	Dini	Buda Günü (her yıl ay takvimine göre bayram günleri değişir)
01.06.2022	Resmi	Anne ve Çocuk Bayramı
11-15.07.2022	Milli	Milli Bayram "Naadam"
24.11.2022	Milli	Cengiz Han'ı Anma Günü (her yıl ay takvimine göre bayram günleri değişir)
26.11.2022	Milli	Cumhuriyetin İlan Edilme Yıldönümü
29.12.2022	Milli	Bağımsızlık Günü

Ülkedeki ulusal resmî tatiller hakkında bilgi için (<https://publicholidays.asia/mongolia/>) web sitesinden yararlanılabilir.

Her çalışanın çalışma süresine bağlı olarak en az yılda 15 iş günü tatil yapma hakkı vardır. Bankalar, Pazartesi-Cuma günleri 9.00-18.00 arası, Cumartesi ve Pazar günleri ise 9.00-14.00 arası açıktır. Bazı bankaların belirli şubeleri ise 24 saat açıktır.

Resmi Daireler, Pazartesi-Cuma günleri, saat 08.30-17.30 arası çalışmaktadır. Moğolistan'da işyerleri, Pazartesi'den Cuma'ya kadar 9.00-18.00 saatleri arasında çalışmaktadır.

Büyük mağazalarda, süpermarketlerde ve cadde mağazalarında öğle tatili uygulaması yoktur ve daha geç saatlere kadar hizmet verilmektedir. Genelde AVM'lerki (gıda satış yerleri, market, kafeler hariç) kış mevsiminde saat 10.30-20.00 arası, yaz mevsiminde 9.00-22.00 arası hizmet vermektedir.

E) Yerel Saat

Batı Moğolistan Greenwich'e göre 7 saat (GMT +7); Orta ve Doğu Moğolistan ise 8 saat (GMT +8) ileridedir. 2017 yılından bu yana kış saati veya yaz saati uygulamaları gerçekleştirilmemektedir.

F) Kullanılan Lisan

Moğolistan'ın resmi dili, Moğolca'dır. Konuşulan diller; Moğolca %95, Kazakça %5.

G) Yerel Ölçü Birimleri

Ülkede metrik sistem kullanılmaktadır.

H) Telefon Kodları

Moğolistan ile telefon ya da faks yoluyla iletişim kurmak için öncelikle uluslararası telefon kodu +976 tuşlandıktan sonra 8 haneli telefon numarası girilir. Ulanbator'un telefon kodu 11 ile başlar.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Moğolistan, Dünya Bankası Doing Business Raporuna göre, 2020 yılında iş yapma kolaylığı sıralamasında dünyadaki 81'inci ekonomidir.

(<https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/mongolia>).

A) Şirket Türleri

6 Ekim 2011 tarihli Moğolistan Şirket Kanununa göre şirket, “sermayesini bir dizi ortak hisselerle bölünen, kendisine ait özel varlık, sermayesi olan bir tüzel kişiliktir” olarak tanımlanır. Şirket yasasına göre limited şirket ve anonim şirket olmak üzere iki şirket türü vardır.

Moğolistan Şirket Kanunu'na <https://www.legalinfo.mn/law/details/310> uzantılı adresten erişim sağlanabilir.

Moğolistan'da yabancı şahıs veya şirket yabancı yatırımlı bir şirket kurabilir. Yabancı yatırımlı bir şirket, yabancı şubesi veya temsilcilik kurma mevzuatı ise 3 Ekim 2013 tarihli Yatırım kanunu ile düzenlenir. Kanun metnine <https://www.legalinfo.mn/law/details/9491> uzantılı adresten erişilebilir.

Yabancı yatırımlı şirket, şube şirket ve temsilcilik ofisi kayıt işlemleri için Moğolistan Devlet Kayıtları Genel Müdürlüğü <http://www.burtgel.gov.mn/service/index.php/les-newlist/les-new> uzantılı adres üzerinden ayrıntılı bilgiye ulaşılabilir.

Ülkede en yaygın olarak kurulan şirket türleri Moğolistan Şirket Kanununa göre Anonim Şirket (A.Ş.) ve Limited Şirket (LLC)'tir. Yabancı kişiler veya şirketler Moğolistan'da şirket kurmak isterse Yatırım kanununa göre “yabancı yatırımlı” şirket kurabilir veya kendi şirketlerinin şubelerini, temsilcilik ofisini açabilirler. Bunun için gerekli asgari sermaye tutarları aşağıdaki gibidir:

Yabancıların Moğolistan'da Kurabilecekleri Şirket Türü	Hissedar Sayısı	Asgari Sermaye
Yabancı Yatırımlı (LLC)	Asgari 1	100.000 ABD doları (kişi başı)
Şube (LLC)	Asgari 1	100.000 ABD doları (kişi başı)
Temsilcilik Ofisi	Temsilci Şahıs 1	1.100.000 MNT

Moğol mevzuatı, ticari kuruluşlara (limited şirket (LLC), anonim şirket (JSC) ve ortak girişim) farklı yasal biçimler sağlamasına rağmen, uygulamada, özel iş insanları ve yabancı yatırımcılar çoğunlukla yabancı yatırımlı LLC'yi tercih etmektedir. Yabancı tüzel kişilerin temsilciliği de yaygındır.

Yabancı Yatırımlı Limited Şirket (LLC):

Yasaya göre, yabancı sermayeli bir şirket, "toplam özkaynağı 100.000 ABD doları veya daha fazla (veya MNT eşdeğeri) olan ve bir veya birden fazla yabancı yatırımcı tarafından en az %25'ine sahip olunması gereken bir ticari kuruluş" olarak tanımlanmaktadır. Moğolistan'a yatırım aşağıdaki şekillerde yapılabilir:

- Tek başına veya müştereken sahip olunan bir ticari işletme kurarak,
- Moğol şirketlerinin hisselerini, tahvillerini ve diğer menkul kıymet türlerini satın alarak,
- Moğol ve yabancı şirketlerin birleştirilmesi veya tamamen satın alınması yoluyla,
- Franchise veya finansal kiralama sözleşmesi kurulması yoluyla ve
- Diğer şekillerde kabul edilebilir ve yasalarca yasaklanmamıştır.

İki veya daha fazla yatırımcı, Moğolistan'da yabancı yatırımlı bir LLC'yi kurmayı planlıyorsa, her yatırımcının 100.000 USD veya MNT eşdeğeri yatırım yapması gerekir.

LLC, kişisel katkıları ölçüsünde şirket faaliyeti ile ilgili zarar riskini üstlenirken yükümlülüklerinden sorumlu olmayan bir veya daha fazla kişi veya tüzel kişi (kurucu(lar) veya yatırımcı(lar)) tarafından kurulmuş bir tüzel kişiliğin en sık kullanılan şeklidir. Şirketin sorumluluğu malvarlığı ile sınırlıdır.

B) Şirket Kurma Prosedürü

Moğolistan'da yabancı yatırımlı bir şirket kurmak için Moğolistan Devlet Kayıt Genel Müdürlüğüne aşağıdaki belgelerin sunulması ve şirket kaydının yaptırılması gerekmektedir. Ayrıca, Moğolistan Ulusal Yatırım Ajansı, yabancı yatırımcılar için "Tek Durak Hizmeti (One Stop Service)" vermekte ve burada şirket kurulumundan başlayarak devlet dairelerinde yapılması gereken tüm kayıt işlemleri aynı yerde yapılabilmektedir. Tek Durak Ofisinde, Moğolistan Devlet Kayıt Genel Müdürlüğü, Vergi Genel Müdürlüğü, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü, Göç İdaresi, Ulanbator Şehir Bankası, Noter ve Yenilik Fonu hizmet veren kurumlardır.

Moğolistan Ekonomi ve Kalkınma Bakanlığı'nın Tek Durak Hizmet Ofisi ile ilgili web sayfasına <http://med.gov.mn/1490.html> uzantılı adresten erişilebilir.

Yabancı Yatırımlı Yeni Bir Şirket Kurmak İçin İstenen Evraklar:

1. Şirket kurmaya ilişkin talep formu (<http://burtgel.gov.mn/service/index.php/les-newlist/download> web adresine erişilerek)
2. Şirket için belirlenen ismin onaylanması (online olarak <https://www1.e-mongolia.mn/> web adresine erişilerek seçilen isim girilir ve sistem üzerinden onay alınır.)
3. Pul masrafı ve hizmet ücretinin ödenmesi (Pul Masrafı: 750 000 MNT)
4. Kurucu üyelerin şirket kuruluşuna dair kararı (karar tutanağı, 1 nüsha), onaylanan şirket ismi 30 gün geçerlidir.

5. Şirket tüzüğü (Moğolistan Şirket yasasının 16.2. maddesinde belirtilenler tüzük şekli kullanılır. Moğolca 2 nüsha, yabancı dilde 1 nüsha)
6. Ortaklık Anlaşması (En az 2 kurucu üyesi olan bir şirket kurulacaksa ortaklık anlaşması ve noter tasdiki yapılır. Moğolca 2 nüsha, yabancı dilde 1 nüsha)
7. Yatırım yapıldığına dair belgeler (Yatırım Yasasının 3.1.5. maddesine göre her bir yabancı yatırımcı, yatırım tutarı olarak en az 100 000 ABD doları veya buna eşit Moğol parası (MNT) tutarında yatırım yapmalıdır. Yabancı yatırımcı sermaye, nakit para, menkul sermaye veya fikri mülkiyet üzerinden bir yatırım yapacak ise buna ilişkin yurt dışından yapılmış para transferini gösteren banka makbuzu, hesap dökümü, gümrük beyan formu, yetkili kurum tarafından verilmiş sertifika gibi belgeleri sunmalıdır.)
8. Tüzel kişinin adresini gösterir belgeler (Gayrimenkul tapu belgesi, örneği veya kira sözleşmesi)
9. Pasaport örneği (Yatırımı yapan yabancı şirket yetkililerinin pasaport kopyaları)

Belgelerin aslı yabancı dilde ise Moğolcaya çevrilerek onaylanması gerekmektedir. Yurt dışından düzenlenmiş belgeler Konsolosluk veya diplomatik misyon tarafından onaylanmış olmalıdır.

Ayrıntılı bilgi için: Moğolistan Devlet Kayıtları Genel Müdürlüğü,
<https://burtgel.gov.mn/service/index.php/les-newlist/les-new>

Yabancı Yatırımlı Bir Şube Açmak İçin İstenen Evraklar:

1. Yabancı şirketin şubesini açmasına ilişkin başvuru formu (<http://burtgel.gov.mn/service/index.php/les-newlist/download>)
2. Ana şirketin tanıtımına ilişkin belgeler (tüzük kopyası)
3. Ana şirketin ticari tescil belgesinin (ruhsatının) kopyası
4. Şube açmaya ilişkin ana şirketin kararı (aslı ve onaylı tercümesi ile birlikte)
5. Şirket tüzüğü (3 nüsha, onaylı tercümesi 1 nüsha)
6. Resmi adresi
7. Pul masrafı (1 milyon 100 bin MNT, Golomt Bankasının 1401002649 Nolu hesabına)
8. Vekaletname (Şirketin yetkili kişileri için vekaletname aranmaz)

Temsilcilik Açmak

1. Temsilcilik açmaya ilişkin başvuru formu (www.burtgel.gov.mn/service/)
2. Ana şirketin tanıtımına ilişkin belgeler (tüzük kopyası)
3. Ana şirketin ticari tescil belgesinin (ruhsatının) kopyası
4. Temsilcilik kurulmasına ilişkin ana şirketin kararı (aslı ve onaylı tercümesi ile birlikte)
5. Temsilcilik tüzüğü (3 nüsha, onaylı tercümesi 1 nüsha)
6. Resmi adresi
7. Pul masrafı (1 milyon 100 bin MNT, Golomt bankasının 1401002649 Nolu hesabına)

8. Vekaletname (Şirketin yetkili kişileri için vekaletname aranmaz)

Şirket feshi

Moğolistan Şirket yasasına göre şirket yönetimi şirketin faaliyetlerine son vererek tasfiye kararı alır ve Moğolistan Devlet Kayıt Genel Müdürlüğüne kayıt ettirmek suretiyle şirketi kapatabilir.

Ayrıca, Moğolistan kanunlarını ciddi şekilde ihlal etme durumunda Şirketler Yasasına göre şirket feshedilebilir.

C) Sigorta

Moğolistan'da sigorta uygulaması 30 Nisan 2004 tarihli Sigorta Kanuna göre düzenlenir. Söz konusu Sigorta Kanunu'nun metnine <https://www.legalinfo.mn/law/details/232> uzantılı bağlantıdan erişilebilir.

Genel anlamında zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere 2 tür sigorta sistemi vardır.

Zorunlu sigorta türleri (çalışanlar için):

1. Sosyal güvenlik sigortası
2. Sağlık sigortası
3. Sürücü sorumluluk sigortası (araç sahibi olanlar için)

İsteğe bağlı diğer sigorta türlerine araç sigortası, mülkiyet sigortası, sağlık sigortası, hayat sigortası, yurt dışı seyahat sigortası vb. girer.

2018 yılında Moğolistan Hükümeti ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti arasında Sosyal Güvenlik alanında iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma çerçevesinde, Moğolistan Sosyal Güvenlik Kurumlarına SSK primi ödeyerek çalışan bir Türk vatandaşı, çalıştığı yıllarını Türkiye'de çalışmış olarak saydırabilmekte ve emeklilik için istenen çalışma yılına ektebilmektedir. Ancak, bu anlaşma kapsamında sağlık sigorta hizmetini karşılıklı tanıma ibaresi yer almamaktadır.

Kamu sigorta kurumları:

1. Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü, <http://www.ndaatgal.mn>
2. Sağlık Sigortalar Genel Müdürlüğü, <http://www.emd.gov.mn/>

Başlıca özel sigorta şirketleri:

1. Mongol Insurance, <https://www.mongoldaatgal.mn>
2. Mandal Insurance, <https://mandal.mn/>

3. Ard Insurance, <https://arddaatgal.mn/>
4. Nomin Insurance, <https://daatgal.nomin.mn/>
5. Practical Insurance, <https://www.practical.mn/>
6. Tenger Insurance, <http://tengerdaatgal.mn/>
7. Bodi Insurance, <https://bodi-insurance.com/>
8. Khaan Insurance, <https://www.khaandaatgal.mn/>
9. Mig Insurance, <http://mig.mn>
10. National Life Insurance, <https://nlic.mn/>

D) Bankacılık Mevzuatı

Bankalar ve Ödeme Sistemleri

Moğolistan Merkez Bankası, Moğolistan topraklarında Devlet para politikasını uygulamaya yetkili makamdır. Moğolistan Merkez Bankası, Moğolistan Bankası (Bank of Mongolia) olarak adlandırılmaktadır. Bankanın temel amacı, ulusal para birimi olan tugrikin istikrarını sağlamaktır.

Şu anda Moğolistan Bankası, devlet para politikasını uygulamakta ve ticari bankaların faaliyetlerini izlemektedir.

Moğolistan'da faaliyetlerine devam eden 11 ticari banka bulunmakta olup Ulaanbaatar City Bank, 29 Haziran 2020 tarihinde Trade and Development Bank (TDB) ile birleşmiştir. 25 Ağustos 2021 tarihinde ise TransBank adı altında TransBank ve Credit Bank birleşmiştir.

Moğolistan'daki bankalar:

1. Trade and Development Bank
2. Golomt Bank
3. Xacbank
4. Khan Bank
5. State Bank
6. Capitron Bank
7. National Investment Bank of Mongolia
8. Chinggis Khaan Bank
9. Arig Bank
10. TransBank
11. Bogd Bank

Buradaki bankaların yanı sıra, Moğolistan Hükümeti tarafından 20 Temmuz 2010'da kurulmasına karar verilen The Development Bank of Mongolia (DBM-Moğolistan Kalkınma Bankası), 12 Mayıs 2011'de faaliyetlerine başlamıştır (<https://www.dbm.mn/>).

Moğolistan Parlamentosu, 10 Şubat 2011'de Moğolistan Kalkınma Bankası'nı kâr amacı gütmeyen, yasal ve devlet kurumu olarak belirleyen ve özellikle Moğolistan'ın kalkınması için

büyük ölçekli proje ve programların finansmanını sağlamaya yönelik bir Moğolistan Kalkınma Bankası Yasasını onaylamıştır.

Devlete ait DBM'nin varlık kalitesi, son yıllarda esasen zayıf yönetim nedeniyle önemli ölçüde bozuldu ve borç alan şirketlerin intifa hakkı sahipleri olarak tanımlanan kişilere birkaç gayri meşru kredi ihraç edilmesine sebep oldu. DBM'nin sorunları yeni değil. 2015-16 krizi sırasında, kötü kredi uygulamaları DBM'nin sorunlu kredilerinde önemli bir artışa ve bilançosunun bozulmasına neden olmuştur. DBM'nin dış borç temerrüdünden kaçınmak için hükümet, 2016 yılının sonlarında DBM'nin yeniden sermayelendirilmesine (MNT1 trilyon, GSYİH'nın yüzde 4,2'si) izin verdi. Ayrıca, hükümet tüm DBM harcamalarını bütçede konsolide etti ve DBM yönetimini güçlendirdi. Bu çabalara rağmen, DBM, siyasi baskı altında zayıf yönetişime sahip, devlete ait zayıf bir mali varlık olmaya devam etmektedir. DBM'ye göre, bu takipteki alacakların üçte ikisi 2017'den önceki döneme ait olmasına rağmen şu ana kadar önemli miktarda takipteki alacaklar birikmiştir.

2017 yılında Moğolistan, Uluslararası Para Fonu'nun Genişletilmiş Fon Kolaylığı programına katıldığında, ticari bankaların aktif kalitesi değerlendirmesi yapılmıştı. Değerlendirme sonucu, bankacılık sistemi genelinde 513 milyar MNT sermaye açığının olduğu tespit edildi. Aslında, iki büyük banka ve üç küçük bankada sermaye sıkıntısı tespit edilmişti. İki büyük banka olan Trade and Development Bank ve Golomt Bankası, ayrılan süre içinde sermayelerini artırarak tehlikeden kurtulmuştur. Ancak, üç küçük bankadan Capital Bank tasfiye edilmiştir. Chinggis Khaan Bank ve National Investment Bank of Mongolia için Moğolistan Merkez Bankası sermayesini artırma veya başka bankalarla birleşme süresi tanıdı. Bu süre 1 Temmuz 2022 tarihinde sona erecek ve tasfiye edilip edilmeyeceği o zaman belli olacaktır.

Merkez Bankası kaynağına göre, bu bankalar 2022'nin ilk çeyreğine kadar yatırım çekemezlerse ve asgari sermayeyi 100 milyar MNT'ye yükseltmezlerse 1 Temmuz 2022'ye kadar resmi olarak tasfiye edileceklerdir.

Chinggis Khaan Bank, geçen yıl boyunca vatandaşa ait mevduatlarını tamamen serbest bıraktı. Şimdi Sosyal Sigortalar Fonu, Sağlık Sigortası Fonu ve Kalkınma Bankası kaynakları gibi büyük mevduatları bünyesinde barındırmaktadır. Merkez Bankasına göre, 2-3 yatırımcı Chinggis Khaan Bank'ta hisse satın almayı teklif etti. Öz sermaye konusunun sahiplerle anlaşmaya varılması tavsiye ediliyor ve sadece Moğolistan Merkez Bankası'nın, banka hisselerinin satın alınması için paranın kaynağını yasalara uygun olarak bildirmesi gerekiyor. Yabancı ve yerli yatırımcılar Chinggis Khaan Bank'ın hisselerini satın almazlarsa tıpkı Capital Bank gibi kanuna göre tasfiye edilecektir.

Moğolistan'ın ödeme sistemi üç alt sistemden oluşur:

- 1) Yüksek değerli ödemeler için Gerçek Zamanlı Brüt Ödeme sistemi (RTGS),
- 2) Düşük değerli ödemeler için Otomatik Takas Odası sistemi (ACH +) ve
- 3) Bankalar arası ödeme kartı sistemi.

Büyük değerli işlemler için gerçek zamanlı brüt takas (RTGS) sistemi, katılımcıların işlem başına Moğolistan Bankası Başkanı tarafından onaylanan 3 milyon MNT'nin üzerinde para transfer etmesini sağlar ve sistem işlemleri gerçek zamanlı olarak aktarır.

Otomatik Takas Odası (ACH +) sistemi, işlem başına 3 milyon MNT veya daha az tutarda düşük değerli ödemeleri aktarır. Sistem aynı zamanda katılımcıların 7 gün 24 saat gerçek zamanlı ve sürekli olarak veya belirli bir zaman aralığında gönderilen ve alınan toplu ödemeler yoluyla işlem gönderip almasına olanak tanır. İşlemler daha sonra ACH + sisteminde net bazda denkleştirilir ve nihai mutabakat, işlemin düştüğü takas seansına bağlı olarak aynı iş günü veya ertesi gün RTGS sisteminde gerçekleşir.

Bankalar arası kart işlemleri de Moğolistan Bankası altyapısı Ulusal Elektronik İşlem Merkezi (NETC) üzerinden işlenmekte olup, katılımcılar arasındaki ödemeler net bazda denkleştirilirken, nihai ödeme takip eden iş günü RTGS sisteminde gerçekleşir ve sonuçlar daha sonra sistem katılımcılarının merkez bankasında tutulan hesaplarına yansıtılır.

Moğolistan Bankasının Ulusal Elektronik İşlem Merkezi (NETC), doğrudan katılımcıların kart işlemlerinin takasından sorumluyken, dolaylı katılımcıların kart işlemlerinin takasından Trade and Development Bank sorumludur.

Moğolistan'da kullanılan ödeme araçları ve kanalları:

- Nakit
- İnternet bankacılığı
- Ödeme emirleri ve faturalar
- Mobil bankacılık
- Ödeme kartları
- Havale
- Elektronik para
- Faturalama

Diğer taraftan, ödeme sistemleri, ulusal ödeme sistemi konseyi, lisanslı ödeme hizmet sağlayıcıları gibi hususlarda detaylı bilgilere <https://www.mongolbank.mn> adresinden erişim sağlanabilmektedir.

Mali Düzenleme Komisyonu

Mali Düzenleme Komisyonu, finansal pazarın istikrarını sağlamak, finansal hizmetleri düzenlemek, yürürlükteki yasalara uygunluğu denetlemek ve yatırımcıların ve müşterilerin çıkarlarını korumaktan sorumlu bir devlet organıdır.

Komite ayrıca her yıl ilgili hukukun uygulanması ve faaliyetleri hakkında Büyük Khural Meclisine rapor vermektedir. Komite ilk olarak, Mongol Bank'ın faaliyet alanına giren bankalar hariç diğer finans sektörlerini, menkul kıymetler, sigorta ve mikro finans sektörlerine ilişkin piyasayı düzenlemek için kurulmuştur. Ancak, gelişen piyasa ilişkileri nedeniyle Menkul Kıymetler, Kredi Sigortası Kanunu, Kredi Garanti Fonu, Hayvan Endeksli Sigorta Hukuku ve Tarım Borsa İşlemleri gibi yeni düzenleyici çerçeve faaliyetleri de dahil edilmiştir (<http://www.frc.mn/>).

Döviz oranları, piyasada serbest olarak belirlenmektedir. Mongol Bank ve Mali Düzenleme Komisyonu tarafından herhangi bir marj belirlenmemektedir. Bu kurumlar, pazar şartlarının kötüleşmesini önlemek için sahip oldukları finansal ve ekonomik araçları kullanmaktadırlar. Güncel ve geçmiş resmi Döviz Kurlarına <https://www.mongolbank.mn/eng/listpaymentsystem.aspx> adresinden erişilebilir.

E) Vizeler

Çalışma Vizesi

Çalışma izin alma süreci için başvuru merci, Moğolistan Hükümet Uygulama Ajansı Çalışma ve Sosyal Yardım Hizmetleri Genel Müdürlüğü'dür (<http://hudulmur-halamj.gov.mn>).

Çalışma izni alma aşamaları ve hizmet türleri:

1. Ön çalışma izni –DAVETİYE <https://avah.hudulmur-halamj.gov.mn/#/category/4>
2. Çalışma izni- İZİN
3. Moğolistan'da çalışma izin belgesi- BELGE
4. Çalışma izin süresinin uzatılması- UZATMA
5. Çalışma izin süresinin sonlandırılması- KAYIT SİLME
6. Çalışma izin ücretinin iadesi
7. Moğolistan'da çalıştığına veya daha önce çalıştığına dair BELGE almak

Çalışma izin almak için gerekli belgeler: <https://avah.hudulmur-halamj.gov.mn/#/category/5>

1. Şirketin resmi davetiyesi ile 'HG' türü (çalışma) vizesi yurda giriş yapan işçi veya uzman kişi için Moğolistan'a giriş tarihinden itibaren 10 gün içinde doldurulan "Çalışma izin talep form No:2" ve şirketin çalışma izin talep yazısı;
2. Hizmet ücretinin ödendiğine dair makbuz (22 500 MNT/kişi);
3. Çalışma izin ücretinin ödendiğine dair makbuz (1ay için 840 000 MNT/kişi) (Belgeler uzman tarafından kontrol edildikten sonra para yatırılır.);
4. "Çalışma izin kartı" ücreti (3 000 MNT/kişi) (Kart için 1 adet vesikalık foto, 3x4 boyutunda; arka fonu mavi, son 6 ay içinde çekilmiş);
5. Şirket sicil belgesi;
6. Özel lisans belgesi ve eklerinin kopyası;

Bakanlar Kurulu kararıyla işçi kotası kaldırılmış ise kararın bir örneği;

7. Pasaport kopyası ve 'HG' vizesi ile yurda giriş yaptığına dair giriş mühürlü sayfanın kopyası;
8. Sağlık Bakanı ve Çalışma Bakanı'nın ortak kararıyla onaylanan Sağlık Belgesi Formunun doldurulmuş örneği.

Söz konusu doldurulması gereken belgeler <http://hudulmur-halami.gov.mn> sayfasından indirilebilir.

Çalışma izin süreleri sona erdiğinde yurtdışından getirilen işgücü geri gönderilir. Süre aşımı durumunda şirket;

- Ön çalışma izni veya davetiye için 10 iş günü;
- Çalışma izni ve çalışma iznin uzatılması için 3-5 iş günü;
- Çalışma iznin iptali ve kayıt silme, çalışma durum belgesi gün içinde verilir.

Oturum Vizesi

Oturum vizesi için başvuru merci, Moğolistan Göç İdaresi'dir (<https://immigration.gov.mn>).

Yabancıların Moğolistan'da çalışacak kişiyi davet etmek için:

1. Çalışma ve Sosyal Yardım Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün çalışma izni ile davet için kabul yazısı,
2. Şirketin giriş vizesi talep yazısı (Şirket faaliyetleri ve yabancı işçi davet etme gerekçesi, vize için başvuracağı Diplomatik Misyon veya Konsolosluk belirlenmesi),
3. Şirket sicil belgesi (Daha önce kayıt yaptırmamışsa),
4. En az 6 ay süresi olan pasaport kopyası,
5. Talepte bulunan şirket çalışanın kimlik kartı,
6. Vize izin ücreti
7. Gerekli durumlarda ek belgeler istenir.

Oturum vizesi başvuru tarihinden itibaren 5 iş gününde, acele başvurular için ise 3 iş gününde verilir ve başvuran tarafa kısa mesajla bildirilir.

Ayrıca, 7585-1882 no.'lu hattın 09:00-12:00 saatleri arasında bilgi alınabilir.

Dikkat edilmesi gereken husus: Moğolistan'a giriş yapıldıktan sonra 7 iş günü içerisinde Göç İdaresine gidilerek kayıt işleminin yapılması gerekir.

Yabancıların Moğolistan'a geldikten sonra kayıt işlemi için:

1. Pasaport ve kopyası
2. 3.4x4.5 ebadında vesikalık fotoğraf
3. Kayıt Formu

Kayıt işlemi başvurudan sonra 3 iş gün içinde tamamlanır.

Dikkat edilmesi gereken husus: Moğolistan'a giriş yapıldıktan sonra 21 takvim günü içinde oturma izni alınmalıdır.

Yabancıların Moğolistan'da oturma izni alması için:

1. Ulusal Kalkınma Ajansı'ndan alınan yatırımcı olduğuna dair belge,
2. Şirketin oturma izin talep yazısı (Şirket faaliyetleri hakkında geniş bilgi ve yabancı vatandaşa oturma vizesi alma gerekçesi),
3. Pasaport,
4. İkamet edeceği adresin bağlı olduğu muhtarlıktan ikametgâh belgesi,
5. Oturma izni (Talepte bulunan şirket çalışanın çalışma kimlik belgesi veya vekaletname),
6. Parmak izni verilmesi (daha önce verilmiş ise gerekmiyor),
7. Form No:2,
8. 3.5x4.5 ebadında 1 adet vesikalık foto,
9. Pul masrafı ödemesi,
10. Gerekli durumlarda ek belge istenebilir (vergi dairesinden belge).

Dikkat edilmesi gereken husus: Oturma izin talep eden kişi beyan ettiği bilgilerin doğruluğunu ispatlamakla yükümlüdür.

Moğolistan'da oturma izni alma, oturma izni uzatma işlemi 5 iş günü içinde, acil hizmet işlemi 3 iş gününde yapılmaktadır.

Giriş – Çıkış Vizesi

Moğolistan'da oturma vizesi olan yabancı vatandaşın bir kerelik, iki kerelik veya çoklu giriş-çıkış vizesi alması için aşağıdaki belgeler gereklidir:

1. Kurumun resmi yazısı,
2. Yabancı vatandaşın pasaportu.

Vize başvuru tarihinden itibaren 5 iş gününde, acele başvurular için ise 3 iş gününde verilir ve başvuran tarafa kısa mesajla bildirilir.

Vize ücreti:

Göç idaresi memurunun onayından sonra aşağıdaki vize ücreti ödemesi yapılır:

- Bir defalık çıkış-giriş vizesi- 54,000 MNT
- İki defalık çıkış-giriş vizesi- 81,000 MNT
- Çoklu çıkış-giriş vizesi (6 aylık)- 126.000 MNT
- Çoklu çıkış-giriş vizesi (1 yıllık)- 252.000 MNT

Moğolistan Göç İdaresi Ajansı'na erişmek için <https://immigration.gov.mn/> uzantılı adrese tıklayınız.

Kaynak: T.C. Ulanbator Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği